

DİNÎ SİYONİZM'İN FİLİSTİN VE UGANDA PLANI HAKKINDAKİ DEĞİŞEN GÖRÜŞLERİ ¹

Yusuf Süha SONUÇ

Doktora Öğrencisi, Dinler Tarihi ABD, İlahiyat Fakültesi, Ankara Üniversitesi
Ph.D. Student, History of Religions, Faculty of Theology, Ankara University

<https://orcid.org/0000-0002-3822-1402>
<yusufsuha@windowslive.com>

Makale Türü: Makale Türü: Çeviri Makale

Öz: 19. yüzyıla kadar Filistin'deki Yahudi toplumunun kayda değer sosyal çeşitliliği Yahudilerin dine farklı bakışlarından ve aralarında yeni dinî grupların ortaya çıkmasından kaynaklanıyordu. Anılan yüzyılda ise sekülerizm düşüncesinin Yahudiler arasında yayılmasıyla beraber dindar ve seküler Yahudiler olmak üzere yeni bir bölümlenme meydana çıkmıştır. Yine 19. yüzyılda doğmuş olup adını duyurması aynı yüzyılın sonlarına denk gelen bir toplumsal hareket olan Siyonizm bünyesinde de aynı bölümlenmenin olduğunu söylemek mümkündür. Adını başta Tanah olmak üzere Yahudi dini literatüründe Kudüs ve civarını anlatmak için kullanılan kelimelerden biri olan "Siyon"dan alan Siyonizm, Yahudilerin kutsal topraklarda, Filistin'de bir devlet kurma arzuları şeklinde özetlenebilir. Ancak Siyonizm fikrini savunan gruplar arasında sayıca üstün olan Seküler Siyonistler, çalışmalarında ve günlüklerinde bir süre Kudüs ve Filistin'i devlet kurulabilecek topraklar arasında zikretmemişlerdir. Siyonizm içindeki diğer bir cephe olan Dinî Siyonizm'in öncüleri ise Seküler Siyonistlerden yıllar önce Filistin konusunda ısrarcı olmuş Filistin ısrarlarını her zaman dinî bir temele oturtmuşlardır. Ancak yine de bir dönem Uganda Planını destekleyerek bu ilkelerinden tavizde bulunmuşlardır. Bu çalışmada; Dinî Siyonizm fikrini savunanların Filistin konusundaki ısrarlarının nedenleri, taviz verme sebepleri, tavizin sonuçlarından çıkarttıkları dersler ve dünyada yaşanan gelişmelere bu bağlamda gösterdikleri tepkiler incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dini Siyonizm, Filistin, Kutsal Toprak, Uganda Planı, Büyük İsrail

¹ Bu makale Yusuf Süha Sonuç, "Religious Zionism's Shifting Views on Palestine and the Uganda Scheme," *Bulletin of Palestine Studies*, no. 3 (2018): 81-95, künyeli makalenin tercümesidir. Erişim için: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/524513>

RELIGIOUS ZIONISM'S SHIFTING VIEWS ON PALESTINE AND THE UGANDA SCHEME

Abstract: Up to the 19th century, the remarkable social diversity of the Jews in Palestine was due to the different religious views they held as well as to the appearance of new religious groups amongst them. With the spread of secularism in the 19th century, a new division emerged, that between the religious and the secular Jews. The same division also emerged in Zionism, an ideological and social movement that emerged in the middle of 19th century and gained mass support by its end. Zionism is usually summarized as the Jewish aspiration to establish a state in Palestine. However, the secular Zionists who constituted the majority in the World Zionist Organization failed to mention either Palestine or Jerusalem as their prospective state's location in their writings and diaries. The pioneers of Religious Zionism, another front within Zionism, had begun to insist on Palestine long before the Secular Zionists, basing this stance on the Jewish Scriptures. Despite this, they made concessions and supported the Uganda Scheme for a while. The present study aims to examine the Religious Zionists' reasons for insisting on Palestine, the reasons for the concession they made from this position, the lessons they drew from its results, and their reactions in this context to the contemporary developments in the world.

Keywords: Religious Zionism, Palestine, Holy Land, Uganda Scheme, Greater Israel

Giriş

Fransız İhtilali'nden sonra gelişen milliyetçilik ve eşitlik gibi kavramlar bünyesinde birçok milleti barındıran imparatorlukları etkilemiştir. Bazı milletler devlet kurmayı başarırken birçok ülkeye dağılmalarından dolayı ilk etapta Yahudiler için aynısını söylemek mümkün olmamıştır. Avrupa'da Yahudi karşıtlığının artması Yahudileri benzer arayışa sevk etmiştir. Viyanalı bir muharrir olan Theodor Herzl ile özdeşleştirilen Siyonizm'in örgütlenerek faaliyete geçmesinden önce bazı gruplar ve kişiler Yahudileri Arjantin, Filistin gibi yerlere yerleştirmeye başlamıştır. Bu kişilerin başında Alman işadamı Baron Hirsch ile Baron Edmond Rothschild gelmektedir. Baron Hirsch² Yahudi Koloni Örgütü (Jewish Colonization Association) kurarak 1890'ların başında Yahudileri kurtarmak için onları Arjantin'de satın aldığı topraklara, küçük gruplar halinde getirerek yerleştirmişti. Baron Hirsch'in amacı yardım talebiyle mütemadiyen kapısını çalan Yahudilerin temsilcilerinden kurtulmaktı.³

² Baron Hirsch, 1869 yılında İstanbul'dan başlayıp Bosna'da sonlanacak Rumeli Demiryolu hattının imtiyazına sahip olmasından dolayı tarihimizde bilinen bir şahsiyettir. (Mustafa Özyüksel, *The Hejaz Railway and Ottoman Empire* (New York: I.B. Tauris, 2014), 16.)

³ Derek J. Penslar, *Zionism and Technocracy* (Indiana: Indiana University Press, 1991), 18.

Baron Edmond Rothschild ise 1882-1884 yıllarında Filistin ve civarında arsa satın alarak Baron Hirsch gibi Yahudileri küçük kabileler halinde bu topraklara yerleştiriyordu. Baron Rothschild'in müdahalesinden önce Yahudi gruplar, Osmanlı İmparatorluğunun yasaklarını rüşvet ve kaçak geçişlerle deliyorlardı. Böylelikle Filistin topraklarına ulaşanlar, müstear isimlerle ve değerinden çok yüksekte meblağlarla arsa satın almak zorunda kalıyorlardı. Bu durum, hayatlarını idame ettirmek için koloni kurmadan önce ciddi oranda maddi ve manevi kayıplara neden oluyordu. Ekonomik darboğaza giren Hovevey Siyon (Siyon Aşıkları) ve benzeri gruplar, destek bulabilmek için zengin Yahudilere başvuruyorlardı. Bu kişilerden biri de Baron Edmond idi. O tarihe kadar Baron Edmond, zengin ve meşhur bir ailenin sadece varlıklarını yönetmekle meşgul, "boş gezen" bir üyesiydi. Yahudilere destek vererek bir gayeye kavuşacak ve ailenin Avrupa'ya yayılan yeleri nezdinde ön plana çıkacaktı. Bir diğer amacı Britanya İmparatorluğu ve Fransa'nın Doğu Akdeniz'e olan ilgisiydi ve gelecekte bu topraklarda değişim yaşanırsa ön planda olmak istiyordu. Bu nedenlerle 10 Mayıs 1882 tarihinde Yahudilere destek olmaya karar verdi. Bu Yahudi tarihi için önemli bir dnemeti. Baron Hirsch ve Baron Edmond'un girişimlerine benzer şekilde örgüt bazında ise Hovevey Siyon ne çıkmaktaydı. Baron Rothschild'in, faaliyetlerine girişmeden bir yıl önce arlık Rusya'sında kurulan Hovevey Siyon rgtnn yelerinin Filistin'e yerleşme hevesiyle 6 Temmuz 1882 yılında Yafa'da karaya çıkmaları da bir o kadar yepyeni bir başlangıcın simgesi sayılmıştır.⁴

Bu noktada temas edilmesi gereken önemli hususlarından biri, Siyonizm fikrini ortaya atan ilk kişilerin din adamı olmasıdır. Rabbi Zvi Hirsch Kalischer (1795-1874) ve Rabbi Judah Alkalai (1789-1878) Yahudilerin Filistin'e toptan g etmelerine yönelik söylem geliştirmişlerdir. İstinat noktaları ise, İkinci Tapınağın yıkılmasından sonra ortadan kalkan bazı mitzvaların⁵ tekrar uygulamaya dahletme arzuları ve Yahudilerin ancak Filistin'e göç ederek Avrupa'nın baskısından kurtulacağı inancıdır. Rabbi Kalischer Siyonizm fikrinin Leo Pinsker ve Herzl tarafından kuvvetli bir şekilde dile getirilmesinden yıllar önce, 1836 yılında Rothschild ailesinden zamanın Filistin ve Mısır Valisi olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa nezdinde Kudüs'te arsa satın alınması için bir girişimde bulunmasını rica etmiştir.⁶ Bu düşüncesini ve yaptığı girişimleri 1862

⁴ Simon Schara, İki Rothschild: *İki Rothschild: İsrail Devleti'nin Kuruluşu*, ev. Belkis orakı Dişbudak (İstanbul: Alfa, 2016),

⁵ *Mitzvah* (oğulu *mitzvot*): Temel Yahudi dini kurallarıdır. Tevrat'a dayandırılır. 613 adet mitzva vardır. Emir manasına gelmektedir. Ancak içerisinde yasaklar olmasından dolayı "emir ve yasaklar" olarak kullanılır. Mitzvaların 248'i emir, 365'i yasaktır. Tanrı'nın ödül veya ceza vermesi bu mitzvaların yerine getirilmesi ile ilgilidir. Emirlerin büyük kısmı kurban ve sunularla ilgilidir. Bu mitzvalar, Tapınak'ta yapılması gerekenlerdir. Ancak Tapınağın olmamasından dolayı ilgili mitzvalar yerine getirilememektedir. (Baki Adam, "Yahudilik," *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam (Ankara: Grafiker, 2015), 59.

⁶ Mim Kemal ke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu* (İstanbul: Kırmızı Kedi), 31.

yılında yazdığı *Derishat Tzion* adlı kitabında toplamıştır.⁷ Rabbi Alkalai ise 1840 yılında yaşanan Şam katliamından sonra, Yahudilerin Filistin'e göç ederek orada bir devlet kurmaları gerektiğini savunmuştur.⁸ Tüm bu gelişmeler Leo Pinsker'in Hovevey Siyon örgütünün kuruluşundan yaklaşık 20 ila 30 yıl önce, Theodor Herzl'in Dünya Siyonist Kongresinden 35 yıl önce yaşanmıştır. Ayrıca Leo Pinsker, 1882 yılında yayınladığı *Auto-Emancipation* kitabında ve kitabın temasını etkili bir biçimde savunduğu ortamlarda Yahudilerin yerleşim yeri olarak Filistin, Suriye, Lübnan, Mısır gibi seçenekleri sıralayarak yerleşim yeri hedefini muğlak bırakmıştır. Herzl de, Osmanlı İmparatorluğu nezdinde Filistin için çabalamakla birlikte, Yahudi Devleti kitabında ve temaslarını kaydettiği günlüğünde yerleşim yeri ideali olarak Filistin'den hiç bahsetmemiş, (makalenin sonraki kısmında temas edilecek) Uganda Planı'nın kabul edildiği Altıncı Siyonist Kongresi'nde dahi tarafsız bir tavır takınmıştır.⁹

Tekrarlamak gerekirse, Leo Pinsker ve Herzl Filistin konusundan imtina etmişlerken, Rabbi Kalischer, kitabında hedef olarak Filistin'i belirtmiş, Rabbi Alkalai ise diğer Yahudilere örnek olması için 1840 yılında Yafa'ya yerleşmiştir.¹⁰ Siyonizm fikrinin ortaya çıkmasını sağlayan bu kişiler aynı zamanda Dini Siyonizm'in uygulayıcılarının ilham aldığı kişilerdir.

Bu çalışmada, Dini Siyonizm'in İkinci Dünya Savaşına kadar Filistin toprağına bakışları ele alınmıştır. Yahudiliği diğer dinlerden ayıran tek özellik kutsal toprak anlayışıdır. Kutsal toprak önemli bir fenomendir. Birinci Dünya Savaşı'nın büyüklüğü ve iki dünya savaşı arasında dünyayı etkileyen fikirler Dini Siyonizm'in destekçilerinin Filistin'e bakışlarında da değişikliğe neden olmuştur.

Bu düşünceler bağlamında çalışmada ilk olarak Dini Siyonizm hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Yahudilikte ve Dini Siyonizm'de Filistin-kutsal toprak yaklaşımı ele alınmıştır. Kutsal toprak gibi önemli bir fenomenden, İkinci Tapınağın yıkılmasından sonra bu kadar yaklaşıldığı bir süreçte neden geri adım atıldığı ve yaşananlar ise ikinci bölümde yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise dünyada ilk kez birden fazla kıtada yaşanan bir dünya savaşı ile iki dünya savaşı arasında toplumları etkileyen fikirlerin Dini Siyonistler üzerindeki tesiri çerçevesinde Filistin'e bakışlarında yaşanan dini değişimlerden bahsedilmiştir.

⁷ Yusuf Süha Sonuç, "Kibbutzun İsrail Siyasetine Etkisine Kısa Bir Bakış," İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi, no. 1 Kış 2017, 131.

⁸ Norman Solomon, "Zionism and Religion: the Transformation of an Idea," *The Annual of Rabbinic Judaism: Ancient, Medieval, and Modern*, vol. 3, eds. Alan Jeffery, Avery Peck, William Scott Green, and Jacob Neusner (Leiden: Brill, 2000) 154.

⁹ Gur Alroey, *Zionism Without Zion: The Jewish Territorial Organization and Its Conflict with the Zionist Organization* (Michigan: Wayne State University Press, 2016), 32.

¹⁰ Ronald L. Eisenberg, *The Streets of Jerusalem: Who, What, Why* (Tel Aviv: Devora Publishing, 2006), 21.

1. Dini Siyonizm ve Dini Siyonizm'in Kutsal Toprak Yaklaşımı

19. yüzyıl boyunca Avrupa siyaseti ve toplumunu etkileyen sekülerizm Siyonistleri de etkilemiştir. Siyonistlerin çoğu sekülerdir. Seküler Siyonistler dindar Yahudileri Siyonizm fikrine alıştırmak için Yahudiliği kullanmışlardır.¹¹ İngiltere ve Almanya gibi dönemin önemli güçlerinin desteğini hissettikten sonra bu politikalarından vazgeçerek seküler gündem belirlemeye çalıştıkları görülmektedir. Bunun yansıması ise “kültür meselesi”dir.¹² Bu konu ilk kez Dördüncü Siyonist Kongresi (1900) sırasında gündeme gelmiş, Chaim Weizmann öncülüğündeki grup bu konunun hararetle destekçisi olmuşlardır. Bir sonuca varılamaması nedeniyle Weizmann tarafından bir yıl sonra Beşinci Siyonist Kongresi'nde (1901) tekrar gündeme gelmiştir. Sekülerlerin bu tavrı dindar Yahudiler nezdinde bir infiale neden olmuş, dini hassasiyete sahip kongre üyeleri, “kültür meselesi”nin kabul edilmesi halinde Siyonist hareketi dindışı bir örgüte evrileceğini düşünmüşlerdir. Bu cihetle Rabbi Yitzhak Yaakov Reines (1839-1915) öncülüğünde birleşerek Dünya Siyonist Örgütü nezdinde Merkez haRuhani (Manevi Merkez - Mizrahi)¹³ örgütünü kurmuşlardır. Dünya Siyonist Örgütü içinde Seküler-Dini Siyonizm şeklinde iki ana fraksiyon ortaya çıkmıştır.¹⁴

Dini Siyonizm özetle, Halaka ile Siyonizm arasında bağ kurulmasını hedefleyen bir ideolojidir. Seküler Siyonistlerin seküler gündemlerini engellemeyi veya hedeflerini Yahudiliğe uyarlamayı amaçlamaktadır. Bu hususlar Dini Siyonizm'in bel kemiğini oluşturmaktadır. Dini Siyonistler,¹⁵ yukarıda sayılan amaçların yanında dindar Yahudileri kendi saflarına çekebilmek için de çalışmışlardır. Bunun için kutsal topraklara dönülerek sürgünün kötü etkilerinin zihinlerden silinmesi ve mesihçilik söylemine

¹¹ Dov Schwartz, *Faith at the Crossroads* (Leiden: Brill, 2002), 28

¹² Siyonizm'de kültür meselesi: Taraftarlarınca “Kültürel düzeltme” olarak adlandırılan bu husus, Yahudiliğin sadece milli kimlik olarak ele alınmasını savunarak, Yahudi tarihi, edebiyatı, dili ve bilimi ile Yahudi sanatı, Yahudi sosyolojisi ve Yahudi eğitim sisteminin Yahudi milli kimliği çerçevesinde tekrar düzenlenmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Dini yok sayarak sadece milli perspektiften yaklaşmasından dolayı, “kültürel düzeltme” çalışmaları, Dini Siyonistlerin tepkisiyle karşılaşmıştır. İlk Siyonist kongreler sırasında Theodor Herzl, yeni doğmuş hareketin bölünmesinden telaşlanarak, söz konusu tartışmalara girmekten ve taraf olmaktan imtina etmiştir. (Gilya Gerda Schmidt, *The Art and Artists of the Fifth Zionist Congress, 1901: Heralds of a New Ibid* (New York: Scyracuse University Press, 2003), s. 6-7)

¹³ *Mizrahi* Çalışmada, Dini Siyonistlerin ilk örgütsel oluşumu olan ve açılımı “Markaz ha-Ruhani (Ruhani Merkez)” örgütü için Yahudilerce kısaltılan Mizrahi kelimesi kullanılmaktadır. Esasen literatürde Mizrahi kelimesinin kullanımı “Mizrachi” şeklindedir. Çalışmada sıkça yer almasından dolayı söz konusu kelime “Mizrahi” olarak kullanılmıştır. Ancak, söz konusu kelimenin, “doğulu” anlama gelen Orta Doğu, Kuzey Afrika, Orta ve Güney Asya Yahudilerine verilen genel isim olan Mizrahi kelimesi ile karıştırılmaması gerekmektedir.

¹⁴ Schmidt, *The Art and Artists*, 10-12

¹⁵ Çalışma boyunca bu Yahudileri, dindar Siyonistler ifadesinden ziyade bir ideoloji olan Dini Siyonizm'e bağlı olduklarını göstermek için Dini Siyonistler olarak tanımlamayı uygun buluyoruz.

başvurmuşlardır.¹⁶ Yahudiliği diğer dinlerden ayıran en temel özellik kutsal toprak fenomenidir. Yahudilik, dini literatürde belirtilmiş bir kutsal toprakla kimlikleşmiş bir dindir. Diğer semavi dinler Hıristiyanlık ve İslamiyet dünyanın her yerinde tam anlamıyla yaşanabilirken, Yahudilik öyle değildir. Kurban, sunu, Kohen'e düşen görevlerle ilgili mitzvalar ancak kutsal toprakta ve tapınakta gerçekleştirilebilir.

Tevrat Hz. İbrahim ve soyuna vaat edilen toprakların sınırları konusunda farklı noktalar belirlemektedir. Yani bir netlik söz konusu değildir. Bundan dolayı Yahudi âlimlerin yorumlarında kutsal toprakların sınırları konusunda bir muğlaklık vardır. Ancak bilinen bir şey var ki, o da bu toprakların Kenan ülkesine ait olmasıdır.¹⁷

Yahudiler Tanrı'nın tayin ettiği kutsal topraklarda kendilerine verilen mitzvaları Davut ve Süleyman dönemlerinde tam olarak uygulamışlardır. Ancak bu kısa sürmüştür. Önce MÖ. 931'de Süleyman'ın ölümüyle Yahudi devleti kuzeyde İsrail krallığı ve güneyde Yahuda krallığı olmak üzere ikiye bölünmüş, MÖ 722'de Asurlular tarafından önce kuzeydeki İsrail krallığı yıkılmış ve halkı Asur'a sürgün edilmiştir. MÖ 587'de Babilliler tarafından güneydeki Yahuda krallığı ortadan kaldırılmış, halk Babil'e sürgüne gönderilmiştir. Zor zamanlar geçirdikten bir süre sonra eski topraklarına dönebilmişlerdir. Ancak geri döndüklerinde yerleşim eski sınırları çerçevesinde olmamıştır. Yahudilerin kutsal toprakla bağlantıları MS 70 yılında Roma'nın Tapınağı tamamen yıkmasıyla kesilmiştir. Tapınağın yıkılması Yahudiliği önemli bir şekilde etkilemiştir. Yahudilik ve kurumları sürgüne göre yeniden dizayn edilmiştir. Tapınağa bağlı mitzvalar uygulanamaz hale gelmiştir. Eski ihtiyaçlı günlere tekrar kavuşturacak mesih düşüncesi bu dizaynın başat aktörü olmuştur. Mabedin yıkılması ve sürgün tanrının bir emridir. Sürgünden dönüş ise ancak Mesih önderliğinde gerçekleşebilirdi. Bu yüzden toptan bir şekilde (en masse) kutsal topraklara dönüş ancak beklenen mesihin önderliğinde gerçekleşebilir. Geleneksel Yahudilerde toptan kutsal topraklara dönüşün "Tanrı'ya bir küfür" olacağı düşüncesi olmakla beraber "bireysel olarak" kutsal topraklarda yaşamamanın bir zorunluluk olduğu Yahudi din hukukçuları tarafından sürekli canlı tutuldu. Musa bin Meymun (1135-1204), bir Yahudi'nin hiçbir neden yokken kutsal toprakları terk etmesinin yasak olduğunu belirtti. Kutsal topraklarda yaşamaya teşvik etmek için sık sık bu toprakların faziletinden söz etti. Örneğin o, kutsal topraklarda yaşayanların ve hatta dışarda ölüp de kutsal topraklarda gömülenlerin günahlarının bağışlanacağını söyledi.¹⁸

¹⁶ Aviezer Ravitzky, *Messianism, Zionism, and Jewish Religious Radicalism*, trans. Michael Swirsky and Jonathan Chipman (Chicago: University of Chicago Press, 1996), 86-88.

¹⁷ Baki Adam, "Yahudilik", 59.

¹⁸ Ibid, 61

Yahudilik, kutsal sayılan Filistin topraklarıyla kimlikleştirilmiş bir din olduğu gibi, aynı zamanda mabet merkezli bir dindir.¹⁹ Yahudilikteki birçok kuralın mabette gerçekleştirilmesi gerekir. Bu mabet de herhangi bir mahalli ibadet yeri değildir. Yerini Tanrı'nın seçmiş olduğu ve onun istemesiyle Hz. Süleyman tarafından yaptırılan Kudüs'teki meşhur mabettir.

19. Yüzyılın sonunda Yahudilerin tekrar Filistin'e dönüşünün konuşulduğu bir ortamda Dini Siyonistler, mesih ve kutsal topraklara dönülerek mitzvaların özlemi duyulan günlerdeki gibi uygulanabilme söylemlerine başvurdular. Siyonizm fikri konuşulmaya başlandıktan sonra geleneksel Yahudiler mesih olmadan kutsal topraklara toplu bir Şekilde (en masse) g edilmemesinin yasak olduğunu savunmuşlardır. Rabbi Reines ve Rabbi Abraham Kook²⁰ teolojik olarak müdahalede bulunarak, Rabbi Kalischer ve Rabbi Alkalai gibi hem bir mitzva olduğu için hem de mesihin gelişinin hızlandırabilmek için kutsal topraklara g edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.²¹ Rabbi Abraham Kook, Siyonizm'in, Yahudilerin kutsal topraklara g etmesini Tanrı'nın bir yöntemi olduğunu söylemiştir. Siyonizm'in dindar Yahudi çevrelerde tartişılmaya başlandığı dönemlerde geleneksel Yahudilerden farklı bir mesih anlayişı ortaya atmiştir. Yahudiler Avrupa'da sürgünde yaşamaya devam ettikçe mesihin gelmeyeceğini, Yahudiler kurtuluş istiyorlarsa Filistin'e gelerek mesihin gelişini hızlandırmaları gerektiğini ileri srmştir. Seküler veya dindar fark etmeksizin tüm Siyonistlerin mesihi çağa erişmek için Tanrı tarafından tayin edilen kutsal görevliler olduğunu savunmuştur.²²

Herlz'in öncüsü olduğu Dünya Siyonist rgt'nün öncesinde ve sonrasında Dini Siyonistler, kutsal toprak, tapınak ve mitzvaların gerçekleştirilmesi temelinde hareket etmişler ve bu düşüncelerini savunmuşlardır. Ancak "kültür meselesi" tartişmasının henüz sakinleşmediği bir atmosferde, 1903 yılında Altıncı Dünya Siyonist Kongresi, Britanya İmparatorluğu'nun sunduğu Uganda Planıyla alkalandı.

2. Uganda Planı ve Dini Siyonistlerin Duruşu

Theodor Herzl'in Siyonizm'i (Siyonizm türlerinin sayıca artmasından sonra Herzl'in Siyonizm'i Politik Siyonizm olarak isimlendirilecektir) diplomatik usuller

¹⁹ Ibid.

²⁰ Dini Siyonizm'in diğer önemli din adamı Rabbi Abraham Yitzhak Kook'dur. Rabbi Abraham Kook (1865-1935) İngiliz Manda Yönetimindeki ilk Aşkenaz Başhahamıdır. Aynı zamanda bir kabalacıdır. 1865 yılında günümüzün Letonya topraklarında bulunan Griva kentinde dünyaya gelen Rabbi Abraham Kook'un ailesi Habad (Lubovi) Hasidizmine mensup Yahudilerdi. (Rabbi Rabbi Dov Peretz Elkins, *Shepherd of Jerusalem: A Biography of Rabbi Abraham Isaac Kook* (Indiana: Author House, 2005), 2.)

²¹ Schwartz, s.33-34

²² Aviezer Ravitzky, *Messianism, Zionism, and Jewish Religious Radicalism*, trans. Michael Swirsky and Jonathan Chipman (Chicago: University of Chicago Press, 1996), 86-88.

izlenerek alınacak izinlerden sonra Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesini öngörüyordu. Herzl'e göre "Filistin'e Sultan Abdülhamid'in izni alınmadan yapılacak toplu geri dönüş Yahudiler için felaketle sonuçlanabilecekti".²³ Bu bağlamda Herzl birçok Avrupa lideriyle görüşmeler yapmıştır. Filistin'de yarı-bağımsız bir devlet kurmak için 1896-1902 yılları arasında beş kez İstanbul'a gelmiş, devlet yetkilileriyle temasını sürdürmüş ve 17 Mayıs 1901 tarihinde Sultan Abdülhamid tarafından kabul edilmiştir.²⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nun borçlarının faizleriyle beraber Yahudiler tarafından karşılıksız bir şekilde ödeneceğini ve Avrupa'da İstanbul aleyhine propaganda gerçekleştiren Ermeni grupları sindirmeyi vaat etmiştir. Sultan Abdülhamid'e baskı yapması için Alman İmparatoru II. Wilhelm ile de görüşmüştür.²⁵

Net olmayan nedenlerden dolayı istediğini temin edemeyen Herzl, Britanya İmparatorluğuna yönelmiştir. Günlüğünde yazdığına göre Londra'dan Kıbrıs veya Güney Afrika'yı istemiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından Yahudileri Filistin'e geçirebileceğini düşünmüştür.²⁶ Yapılan görüşmeler neticesinde Mart 1903'te İngilizler, "Uganda Planı" olarak bilinen günümüzde Kenya sınırları içerisindeki "Uasin Gishu"²⁷ topraklarını Yahudilere vermeyi amaçlayan planı önerdi. Teklif 6-7 Nisan 1903 tarihlerinde Kişinev'de yaşanan pogromdan birkaç hafta sonra yapılmıştı.²⁸

Önerilen topraklar ılıman bir iklime sahip, temiz su kaynaklarının bulunduğu bir bölgeydi. Ayrıca Uganda Demiryolu hattı üzerindediydi. Demiryolu Uganda'nın içlerinden gelerek Nairobi şehriden geçip, Kenya'nın dünyaya (özellikle Britanya Hindistan'ına) açılan kapısı Mombasa Limanına ulaşıyordu. Britanya Koloni Bakanı Joseph Chamberlain sayılan özelliklerinden dolayı Siyonistlerin bölgeye sıcak bakacaklarını ve karar verilerse hükümet olarak kolaylık göstereceklerini söylemişti.²⁹

Uganda Planı ilk kez Altıncı Siyonist Kongresinin (1903)³⁰ gündemine alınmıştı. Herzl İstanbul'da yaşadığı hayal kırıklığı ve Kişinev'de meydana

²³ Yaşar Kutluay, *Siyonizm ve Türkiye* (Ankara: Akçağ, 1973), 32.

²⁴ Vahdet Engin, *Pazarlık* (İstanbul: Yeditepe, 2015), 61-62.

²⁵ Kutluay, *Siyonizm ve Türkiye*, 258.

²⁶ Ibid, 227.

²⁷ Önerilen Uasin Gishu, günümüzde Kenya'nın batısında, Kenya-Uganda sınırında yer alan 13bin km²lik bir bölgedir. Siyonistlere önerildiğinde bölgenin yönetimi, Britanya İmparatorluğu'nun Uganda Protektorası'ndan Doğu Afrika Protektorası'na henüz geçmişti (1902). Bu durum hiçbir zaman mevcut Uganda devletinin sınırlarında yer almamış bir toprağın, Siyonizm ve Yahudi tarihinde neden Uganda Planı olarak isimlendirildiğini açıklamaktadır.

²⁸ Naomi E. Pasachoff and Robert J. Littman, *A Concise History of the Jewish People* (Maryland: Rowman & Littlefield, 2005), 242.

²⁹ Adam Rovner, *In the Shadow of Zion* (New York: New York University Press, 2014), 52.

³⁰ Teklif, Herzl ve Siyonistlere şifahen Mart 1903'te iletilmekle beraber İngiliz Hükümeti resmi deklarasyonunu 14 Ağustos 1903 tarihinde yayınlamıştır.

gelen pogromdan ötürü geçici ikamet düşüncesiyle Uganda Planına soğuk bakmıyordu.³¹ Rothschild ise kendisinin Filistin'deki kolonilerine halel gelme endişesinin ortadan kalkacağından dolayı planı memnuniyetle karşılamıştı. Yahudilerin "Uasin Gishu" topraklarına yerleştirilmesini öngören Uganda Planı Altın Siyonist Kongresinde görüşüldü. Bazı Seküler Siyonistlerin muhalefetine rağmen yerleşim yapılması amacıyla Uganda'ya bir keşif heyeti gönderilmesi oy çokluğuyla kabul edildi. Dini Siyonist delegelerin neredeyse tamamı müspet oy vermişlerdi.³²

Peki Siyonist fikirleri ilk ortaya atan ve Seküler Siyonistlerin hedef toprak olarak Filistin'i zikretmekten çekindikleri dönemlerde Filistin'e yerleşmesi için net çıkışlar yapan Dini Siyonistler neden "kutsal toprak" olmayan Uganda Planını desteklemişlerdi?

Dini Siyonistler, Yahudi devletinin Filistin'de kurulmasını en çok isteyen kesimdi. Bu hem siyasi bir gereklilik, hem de bu grup için en önemlisi dini bir zaruretti. Buna rağmen Mizrahi'nin lideri Rabbi Reines ile Herzl arasındaki samimi ittifak ve birbirlerine sempati duymalarının dışında Dini Siyonistlerin Uganda Planı'nı destekleme nedenleri siyasi ve teolojik olarak ikiye ayrılabilir.

Politik açıdan bakıldığında Dini Siyonistler kültür meselesinden dolayı her fırsatta Seküler Siyonistlere muhalefet etmişlerdir. Ayrıca Uganda Planı'nın oylanmasından önceki görüşmelerde, planının uygulanabilirliğine dair Seküler Siyonistler arasında fikir ayrılığı meydana gelmiştir.³³ Dini Siyonistler bu fikir ayrılığını derinleştirebilmek için Uganda Planını desteklemiştir.³⁴ Küresel boyutta ise teklif dönemin süper güçlerinden biri olan Britanya İmparatorluğu'ndan gelmişti. Bu teklifi reddetmek genelde Siyonizm hareketine, özelde ise Mizrahi'ye zarar verebilirdi.

Dini Siyonistlerin Uganda Planını desteklemesinin teolojik nedeni çarpıcıdır. Kutsal topraklara toptan dönüşü bir Yahudi devletinin kuruluşundan daha çok isteyen bir grubun Planı desteklemesi şaşkınlık yaratmıştı. Dini Siyonistler Uganda Planı'nda önerilen toprakların sürgünün kötü etkilerinin kurtulmak için manevi bir arınma noktası olarak görmüşlerdir. Yahudiliğe uygun olmayan fikirlerin kutsal toprakların ruhaniyetini bozmasından endişe ediyorlardı. Sürgünün etkisindeki düşüncelerle beraber kutsal topraklara hızlı bir şekilde yerleşmesiyle kötü alışkanlıkların da beraberinde intikal edeceğini, bunun kutsal toprakların ruhaniyetini olumsuz etkileyebileceğini düşünmüşlerdir.³⁵

³¹ Alroey, *Zionism Without Zion*, 32.

³² Reuven Firestone, *Holy War in Judaism* (New York: Oxford University Press, 2012), 157.

³³ Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, vol. 2 (İstanbul: Gözlem Gazetecilik, 2001), 631, (Chaim Weizmann tarafından Yedinci Siyonist Kongre'ye giden süreçte 'retçiler cephesi' kurulmuştur. Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, 57.)

³⁴ Alroey, *Zionism Without Zion*, 32.

³⁵ Firestone, *Holy War in Judaism*, 157.

Dini Siyonistlere göre Uganda'da bir Yahudi devletinin kurulması, Avrupa'da devam eden Yahudi karışıklığından kurtulmayı sağlamanın yanında, Seküler Siyonistlere dini hassasiyet aşılamaya da imkân verebilecekti.³⁶ Bunlara ilaveten, Uganda Planı'nda önerilen topraklara yerleşmek mevcut ibadet şeklini değiştirmeyecek, yine Siyon'a dönüş için dua etmeye devam edeceklerdi. Esasında kutsal topraklara bir adım daha yaklaşıldığı için bu ibadetteki şevki daha da artıracaktı.

Dini Siyonist liderlerin özellikle teolojik yaklaşımı, Mizrahi delegelerini ve tabanını bir süreliğine bir arada tutmayı başarmasına rağmen zaman içerisinde içeriden tepkiler gelmeye başlamıştır. Çoğu Dini Siyonist, Filistin'in Dini Siyonistler açısından derin manevi anlamına rağmen yukarıdaki nedenlerden ötürü Uganda Planını desteklemiştir. Bazı Dini Siyonistler ise, Uganda Planı'nın kabulünü Filistin davasının kaybı olarak yorumlamışlardır. Oylama sırasında bazı Seküler Siyonistler Uganda Planı'nı reddederek Filistin konusunda ısrarcı olduklarını göstermişlerdi. Dini Siyonistlerden bir grup Uganda Planına karşı çıkan Seküler Siyonistlerin Filistin konusunda ısrar etmelerinin halen Yahudilikle bağlarının olduğunun bir göstergesi olduğunu ifade etmişlerdir. Geleneklerinden kopuk sekülerlerin geçmişleriyle bağlarını tesis edecekleri yegâne yer Filistin olduğunu Mizrahi içinde dile getirdiler. Bu düşüncenin Mizrahi'de kabul görmesi ve yaşanan örgüt içi muhalefetten dolayı, Dini Siyonist delegeler Yedinci Siyonist Kongresi'ne Uganda Planı karşıtı olarak gitmeye karar verdiler.³⁷

Uganda Planı'nın kabulü İstanbul'da da yankı bulmuştur. Osmanlı yöneticileri Siyonistler adına girişimlerde bulunan Herzl'in adamlarına Yahudilerin Afrika'ya gitmelerinin isabetli bir karar olacağını söylemişlerdi. Ancak bir süre sonra Herzl 1903 yılının sonuna doğru, daha evvel Osmanlı yönetimine sunduğu teklifle ilgili tekrar görüşme yapmak üzere üzere İstanbul'a davet edildi.³⁸ Herzl'in davet edilmesi Filistin toprakları ihtimali tekrar gündeme geliyor düşüncesiyle Siyonistleri heyecanlandırdı. Herzl İstanbul'dan eli yine boş bir şekilde ayrıldı.³⁹ İstanbul'a son ziyaretinden yaklaşık bir yıl sonra, 1904 yılında Herzl öldü. Herzl'in ölümü Dünya Siyonist Örgütü içerisinde dengeleri değiştirecekti. Chaim Weizmann liderliğindeki grup, Dünya Siyonist Kongresinde hissedilir bir ağırlığa ulaşmıştır. Herzl'in son İstanbul ziyareti ve Weizmann liderliğindeki grubun etkisinden dolayı Yedinci Siyonist Kongre'de (1905) Uganda Planı'nın iptal edilmesine karar verilmiştir. Tüm bu

³⁶ Rafael Medoff and Chaim I. Waxman, *The A to Z of Zionism* (Maryland: Scarecrow Press Inc, 2009), 153.

³⁷ Walter Laqueur, *A History of Zionism: From the French Revolution to the Establishment of the State of Israel* (New York: Schocken Books, 2009), 128; Firestone, *Holy War in Judaism*, 163.

³⁸ Medoff and Waxman, *A to Z of Zionism*, 155.

³⁹ Kutluay, *Siyonizm ve Türkiye*, 350.

gelişmeler ışığında çoğu Dini Siyonist ilk başta kabul ettikleri Uganda Planı'nın bu kez iptalini desteklemişlerdir.⁴⁰

Mizrahi'nin bu dengesiz tavrı örgüt içinde bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştur. Mizrahi içindeki tartışmalar yeni Dini Siyonist örgütlerin ortaya çıkmasına, hatta bunlardan birinin -Agudat Israel'in- Siyonizm'den bile kopmasına neden olacaktır. Fakat aynı dönemde Dünya Siyonist Örgütü içinde süren Dini Siyonist – Seküler Siyonist kesim arasındaki tartışmanın muhatapları değişti. Herzl'in ölümüyle Politik Siyonizm güç kaybederken, Weizmann liderliğindeki, Filistin'e dönüş için politik girişimlerin neticeye ulaşmayacağı görüşüne hâkim olup, artık bu dönüşün bir an evvel pratiğe dönüştürülmesini savunan Pratik Siyonizm fikri etkin olmaya başladı. Bu mücadele kısa sürmediği gibi bir galibi de olmadı. Nihayetinde iki fikrin sentezini savunan "Sentezci Siyonizm" ortaya çıktı.⁴¹

Seküler Siyonistler arasında bu çekişme yaşanırken, Uganda Planının tartışıldığı Kongrelerden sonra yaklaşık 10 yıl boyunca Dini Siyonistler arka planda Mizrahi'yi bir arada tutmaya çalıştılar. Ayrıca Avrupa'da taraftar toplama girişimleri tertipliyorlardı. Ancak Mizrahi içinden bir grup Rabbi Jacob Rosenheim etrafında toplanarak Onuncu Dünya Siyonist Kongresi'nden (1912) bir yıl önce Mizrahi'den ayrıldıklarını açıkladılar. Tüm bu gelişmeler Dini Siyonistlerin, Dünya Siyonist Örgütü içerisinde güç kaybetmelerine ve Sekülerlerin arkasına düşmelerine neden oldu.⁴²

3. İki Dünya Savaşı Arasında Kutsal Toprak Yaklaşımı

Uganda Planına verdiği destekten dolayı Dini Siyonistlerde bölünme devam etti. Güç kaybı devam ederken Uganda Planı'nın tartışılmasından yaklaşık 10 yıl sonra Birinci Dünya Savaşı patlak verdi. Tarihte ilk kez birden fazla kıtada, devasa savaş makinalarının daha önce olmadığı kadar kullanımı geleneksel Yahudilerce mesihin gelişinden önceki karmaşa olarak yorumlandı. İdeolojisinin belkemiğini oluşturan mesihçilikten dolayı savaş, Dini Siyonistler için adeta bir can simidi olacaktı. Savaş'a dair Dini Siyonist liderlerin hararetili söylemleri geleneksel Yahudiler nezdinde Dini Siyonizm'i cazip hale getirecekti. Güç kaybı tecrübesini yaşayan Dini Siyonistler Uganda Planında düştikleri duruma bir daha düşmeyecekler, kutsal toprakların -terör eylemleri gerçekleştirilebilecek kadar- en radikal savunucusu olacaklardı.

Mizrahi'nin kurucusu Rabbi Reines Birinci Dünya Savaşı sırasında ağır hastalıktan dolayı Ağustos 1915'te öldü. Örgütün önemli liderlerinden Meir Bar

⁴⁰ Medoff and Waxman, A to Z of Zionism, 155-156, ayrıca bkz. Denis OJALVO, Sultan II. Abdülhamit ve Theodor Herzl, *Şalom Gazetesi*, 3 Mayıs 2017 http://www.salom.com.tr/haber-102963-sultan_ii_abdulhamit_ve_theodor_herzl.html.

⁴¹ Kutluay, *Siyonizm ve Türkiye*, 382.

⁴² Firestone, *Holy War in Judaism*, 158.

İlan ve Yahuda Leib Maimon gibileri savaşa dair söylemlerde bulunmaktan imtina ederek Amerika Birleşik Devletleri'ne gidip orada teşkilatlanmaya önem verdiler.⁴³ Chaim Weizmann liderliğindeki Seküler Siyonist bir grup İngilizlerin Savaşı kazanacağını düşünüyorlardı. Aslında bu onların bir umutlarıydı. Zira Herzl'den bu yana Siyonistleri destekleyen ülkelerin başında Britanya geliyordu. Bu yüzden bu grup Savaş sırasında İngiliz askerlerine yardımda bulunmuşlardı (Nili casus ağı, Yahudi Katır Birliği gibi). Sekülerlerin bu desteği, 1917 yılında Balfour Deklarasyonu ile ödüllendirilecekti. Başka bir ifadeyle, Seküler Siyonistler Savaş sırasında aktif bir şekilde sahada görev alırken, Dini Siyonistler olaya tamamen mesihçilik boyutunda teolojik boyutta bakmışlardır.

Bu dönemde Dini Siyonist düşünceyi sırtlayan kişi Rabbi Abraham Kook olmuştur. Kook Savaş sırasında yayınladığı bir yazıda mesihin yakın zamanda gelişinin açık olduğunu vurgulamıştır. "*Seçilmiş halk olarak Yahudiler, Savaş döneminde şeytanın hizmetçileri ve günahkârlar tarafından oluşturulan uluslararası politikadan uzak durduklarını*" belirtmiştir. Ayrıca "*Savaş planlanmış bir temizlenme hadisesidir. Bu temizlikten dünya ve kutsal topraklar da nasiplenecektir. Bu savaş Yahudi milletinin öne çıkmasına ve insanların Tanrıyı anlamasına olanak sağlayacaktır*".⁴⁴ Osmanlı'nın Aralık 1917'de Filistin'den ayrılmasından sonra bölgede İngiliz yönetimi fiilen başlamıştı. Rabbi Kook, geçiş döneminden istifade edilmesi muvacehesinde Siyonistlere kutsal toprakların savunulması ve yerleşim faaliyetlerinin kuvvetlendirilmesi için Araplara karşı şiddet eylemlerinin artırılması çağrısında bulundu. Batı'daki Yahudilere ve cemaat liderlerine mektuplar göndererek gurbeti sürdürmelerini bırakmalarını, kutsal topraklara dönme vaktinin geldiğini bildirmiştir.⁴⁵ Rabbi Kook'un aktif kişiliği ve sert söylemleri eski ve yeni Yişuv nezdinde teveccüh bulacak, 1921 yılında Filistin topraklarında kurulan Başhahamlık müessesinin ilk Eşkenaz Başhahamı seçilecekti.⁴⁶

Haziran 1920'de Yüksek Komiser Herbert Louis Samuel'in Filistin İngiliz Manda yönetimine atanmasıyla bölgede başlayan yeni dönemde Filistin topraklarının Arap ve Yahudiler arasında taksim edilmesine dair öneriler gündeme gelmeye başladı. Dönem itibarıyla hem tüm Yahudilerin dini lideri hem de Dini Siyonistlerin önemli bir figürü olan Başhaham Rabbi Kook, her türlü taksimi reddediyordu.⁴⁷ Bunun arkasında geçmişte yaşanan Uganda Planına dair kötü tecrübe vardı. Seküler Siyonistlerden özellikle Chaim

⁴³ Lawrence J. Kaplan and David Shatz, *Rabbi Abraham Isaac Kook and Jewish Spirituality* (New York: New York University Press, 1995), 121.

⁴⁴ Ibid

⁴⁵ Yosi Avneri, *Rabbi Kook's Vision: Timely or Premature?* (New York: Jewish Action, 2004), 30.

⁴⁶ Elkins, *Shepherd of Jerusalem*, 33.

⁴⁷ Ibid, 71.

Weizmann başını çektiği grup İngilizlerin Churchill Beyaz Kitabını (1922)⁴⁸ destekledi. Ancak Dini Siyonistler her türlü taksim planına karşı çıkmayı sürdürdüler. Rabbi Kook 1935 yılında ölünce yerine seçilen (Eşkenaz Başhahamlığına) Rabbi Yitzhak Herzog da bir Dini Siyonist idi. Başhaham Herzog da İngiliz Manda Yönetimi tarafından sunulan ‘MacDonald Beyaz Kitap’a rasmen muhalefet edecekti.⁴⁹ Başhahamlığın, gerek Eşkenaz kanadının gerekse ilk yıllarda Seferad kanadının Dini Siyonistlerin etkisinde olmasından ve taksim planlarına gösterdikleri muhalefetten dolayı Dini Siyonistler, İsrail devletinin kurulması arifesinde siyaset arenasının önemli bir unsuru haline geldiler.

İki dünya savaşı arası yıllarda dünyayı etkileyen bir fikir Dini Siyonistlere de temas edecek ve Filistin algılarına yeni bir bakış getirecekti. Bu fikir Sosyalizm idi. Sanayi Devrimi ile büyük bir kesim haline gelen işçi sınıfının yaşadığı koşullar 19. Yüzyılda tartişilmaya başlanmıştı. İşçi hareketlerinin oluşmasıyla yüzyılın ortalarında işçilere bazı haklar verilmiş, sendikalaşmaya gidilmiştir. İşçi hareketleri ayrıca sosyal ve ekonomik açıdan toplum refahının ancak devlet kanalıyla getirilebileceğini, devletin sahip olduğu üretim araçlarının aslında topluma ait olduğunu ifade etmişler ve kooperatif işletmeler, ortak mülkiyet, devlet mülkiyeti anlayışını savunmuşlardır.⁵⁰

Birinci Dünya Savaşı sonrası Filistin’de Yahudi yerleşim yerleri kurulmakta ve bölge yeni glere hazır hale getirilmektedir. Bu dönem işçilere ihtiyacın şiddetle hissedildiği bir dönemdir. Dünyayı etkileyen sosyalizm Siyonistleri de

⁴⁸ Beyaz Kitap: Filistin’i manda rejimi ile elinde tutan İngiliz siyasetçiler tarafından hazırlanan belgelere verilen ad. Sekiz adet Beyaz Kitap vardır. İliki Haziran 1922 tarihli Churchill Beyaz Kitabı’dır. Diğerleri sırasıyla Kasım 1928, Mayıs 1930, Ekim 1930, Temmuz 1937, Aralık 1937, Kasım 1938 ve sonucusu Mayıs 1939 tarihlerinde teklif edilmiştir. Çok tartişılanlardan birisi 1922 tarihli Churchill Beyaz Kitabı’dır. Arap-Yahudi gerilimini düşürmek için bölgedeki ekonominin g edenleri absorbe etmesi için yeni Yahudi güçlerinin sınırlandırılmasını, Yahudilerin Araıları zorlamamaları ve tahrik etmemeleri talimatını içermektedir. 1930 Ekim ayında yayınlanan Passfield Beyaz Kitabı, diğerleri Mayıs 1939’da yayınlanan MacDonald Beyaz Kitabıdır. Passfield Beyaz Kitabı, Filistin-Yahudi atışmalarının önlenmesinin tek çaresinin Filistin’e Yahudi güçlerinin engellenmesini ve Yahudilere toprak satışının önlenmesini savunmuştur. Ayrıca Passfield Beyaz Kitabı, Arap görüşlerini dile getiren tek belge özelliği taşımaktadır. MacDonald Beyaz Kitabı ise, İngiltere’nin on yıl içinde Filistin’e bağımsızlık vereceğini belirterek, toprak satın alma bakımından ağır sınırlamalar getirmiştir. MacDonald Beyaz Kitabı, ne Filistinlileri ne de Yahudileri tatmin etmiştir. (Trel Yılmaz, *Uluslararası Politikada Orta Doğu*, Barış (Ankara: Platin, 2009), s.47-50) Diğer bir önemli taksim planı olan Peel Komisyonu Raporu ise çalışmanın ilerleyen kısmında konu edinilmiştir.

⁴⁹ Dov Schwartz, *Religious Zionism* (Boston: Academic Studies Press, 2009), 39-40.

⁵⁰ Tüm bu düşünceler Karl Marx tarafından sistemli hale getirilerek Sosyalizm fikri ortaya çıkmıştır. 1917 yılında Sosyalistlerin gerçekleştirdiği Bolşevik İhtilaliyle arlık Rusya’sının yerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) kurulmuştur. SSCB’nin ilk lideri Lenin döneminde (görev yaptığı yıllar 1917-1924) devrim ihraç edilmeye başlanmış, Stalin döneminde yakın coğrafyalarda Sosyalist partiler yönetime getirilmeye çalışılmıştır.

etkilemiştir. Siyonist işçiler bazı haklar talep etmeye başlamışlardır. Seküler Siyonistler, işçilerin sorunlarıyla ilgilenmek için Aralık 1920'de Genel İşçi Federasyonunu (Histadrut)⁵¹ kurmuşlardır. Dini Siyonist işçiler de bir örgüt kurarak seslerini duyurabileceklerini düşünmüşlerdir. Bunun üzerine 1921 yılında "Mizrahi ile ilintili Filistin Gençlik Federasyonu (Histadrut haTsa'ir haEretz Israeli şealyad haMizrachi)" ismiyle örgütlenmişlerdir.⁵² Örgüt, 1922 yılında HaPoel HaMizrachi ismini almıştır.⁵³

SSCB'deki sosyalizmin din karşıtı duruşuna karşın, Hapoel HaMizrachi din temelli bir örgüttü. Bu paradoksu aşmak ve din karşıtı olmadığını göstermek için uluslararası işçi-emek hareketlerinden uzak durmuştur.⁵⁴ Bunu yaparken düşüncelerini Tanah'a dayandırmıştır. Zira Hapoel HaMizrachi'nin destekçilerine göre Tanah'ta her türlü sosyal, siyasi ve toplumsal problem için çözüm sunulmaktadır. Dini Siyonistlere ise Yahudilerin Filistin'e gelecek toprak işleme ve bayındırlık mitzvasını yerine getireceklerini, böylelikle sürgün zihniyetinin yıkılacağını ve mesihin gelişinin hızlanacağını söylüyordu. Ayrıca taraftarları Sürgün'ün pasifliğinin aksine Filistin'de çalışmak, girişim ve verimlilik gibi olumlu çabalara işaret etmişlerdir.⁵⁵

Bu dönemde Dini Siyonistlerin sayıları giderek artan Yahudi yerleşim yerlerinin muhteviyatına dair itirazlarını yüksek sesle dile getirmeye başladıkları görülmektedir. Özellikle Seküler Siyonistlerce kurulan yerleşim yerlerinde sinagoglar bulunmuyordu, Şabat'ta yerleşim yerinde bulunan dükkânlar kapatılmıyordu. Siyasi açıdan ise Dünya Siyonist Örgütü'nün yerlerinin inşası için kullandığı Yahudi Ulusal Fonu, Dini Siyonistlerin fon taleplerine yanıt vermiyordu. Yanıtsız bırakılan taleplerini Filistin ve Avrupa'daki Yahudilere duyurmaya başlayan Dini Siyonistler, böylelikle Dünya Siyonist Örgütü'nü sıkıştırmayı başardı. Bunu yaparken, yine Tanah'ta belirtilen kutsal toprağın işlenmesi mitzvasına atıf yapıyorlardı.⁵⁶

⁵¹ *Histadrut*: Türkçe'de federasyon anlamına gelmektedir. Burada bahsedilen HaHistadrut Hakelalit Shel Ha-Ovedim Be-Eretz Israel- İsrail Genel İşçi Federasyonudur. Aralık 1920'de kurulan Federasyon'a 1921-1935 yılları arasında David Ben Gurion Genel Sekreterlik yapmıştır. Arapları da üye olarak kabul eden Federasyon, sadece işçilerin sorunlarıyla ilgilenmekten ziyade, yeni elit bir işçi kesimi oluşturmayı hedeflemiştir. Sosyalleşme ve eğitim faaliyetleri yürütmüş olan Histadrut, İsrail siyasetinin en önemli siyasi partilerinden olan İşçi Partisi ile yakın işbirliğinde olmuştur. Tel Aviv merkezli olan Federasyon, İsrail'in en geniş sağlık teşkilatı olan Kupat Holim Kelalit ile ülkenin en önemli bankalarından olan Bank Hapoalim'in kurucusudur (See Medoff and Waxman, *A to Z of Zionism*, 111.)

⁵² Firestone, *Holy War in Judaism*, 193.

⁵³ Schwartz, *Religious Zionism*, 42.

⁵⁴ Colin Shindler, *A History of Modern Israel* (New York: Cambridge University Press, 2013), xiv; Sol Scharfstein, *Understanding Israel* (Jersey City: Ktav Publishing House, 1994), 58.

⁵⁵ Schwartz, *Religious Zionism*, s. 45, As'ad Ghanem, *Ethnic Politics in Israel: the Margins and the Ashkenazi Centre* (New York: Routledge, 2010), 93.

⁵⁶ Firestone, s.159; Schwartz, *Religious Zionism*, s. 50-51

Almanya'da Adolf Hitler Ocak 1933'te Şansölye olarak atanmış, Ağustos 1934'te Devlet Başkanlığı ile Şansölyelik makamını kombine etmesi üzerine "Almanya Führeri" olmuştu. Bu tarihten itibaren silahlanmaya ağırlık vermişti. 1936 yılında Ren kıyılarına yığınak yapması Avrupa'yı telaşlandırmıştır. Adolf Hitler'in revizyonist söylemlerle girişimlerde bulunması yeni bir savaşın çıkma ihtimalini gündeme getiriyordu.⁵⁷ Her ne kadar yatıştırma politikasıyla Adolf Hitler'i sakinleştirebileceğini düşünen İngiltere ise Filistin'de bir türlü çözüme kavuşturamadığı Arap-Yahudi çatışmasını çözmek istiyordu. Bu yüzden taraflara yeni bir öneriyle geldi. 1936 yılında⁵⁸ Arap liderler bir araya gelerek Yahudilere karşı mücadele etmek üzere Arap Yüksek Komitesi'ni kurdular. Araplar Ekim 1936'da İngiliz Manda'sında genel greve gittiler. Araplarla Yahudiler arasındaki çatışmalar yoğunluk kazandı. Arapların sistematik bir şekilde Yahudi karşıtı faaliyetlerine devam edeceğini düşünen Londra yönetimi Earl Peel başkanlığında Britanya Kraliyet Komisyonu kurdu. 8 Temmuz 1937 tarihinde yayınlanan "Peel Komisyonu" raporunda Galile bölgesi, sahil şeridi ve Şaron bölgesinin Yahudilere, Tel Aviv-Yafa ile Kudüs arasındaki bölgenin Manda yönetimine, geri kalan kısımların ise Araplara verilmesi teklif ediliyordu. Rapor, Yirminci Siyonist Kongresinde (1937) tartışılmaya açılmış, dönemin Histadrut'un genel sekreteri olan işçi-emekçi Siyonistlerin lideri David Ben Gurion önderliğindeki grup bu yazımı desteklemiştir. Chaim Weizmann liderliğindeki grup ise Araplara verilen toprakların gelecekte Yahudilerce alınacağı düşüncesiyle Rapora sıcak bakmıştır.⁵⁹

Dini Siyonistler taksim planlarına yönelik olumsuz tavırlarını Peel Komisyonu Raporu'nda da sürdürmüşlerdir. Bölünmenin, ucu açık, resmen topraklardan feragat etme anlamına geleceğini ve dini açıdan kabul edilemez olduğunu belirtmişlerdir. Dini Siyonistler Filistin'de Manda yönetimine karşı yürüyüş ve protestolar gerçekleştirmişlerdir.⁶⁰ Bar Ilan, Maimon ve Sefarad Başhahamı Rabbi Uziel gibi önemli Dini Siyonistler bir Yahudi devleti inşa

⁵⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1992), 287-304.

⁵⁸ Arap-Yahudi Anlaşmazlığında 1936 Ayaklanması: Birinci Dünya Savaşı sonra Ortadoğu'nun büyük devletler arasında paylaşılması karşısında rahatsız olan Araplar, artan Yahudi nüfusundan da hoşnut değildi. 1929 yılında Filistin'in çeşitli kentlerindeki Araplar Yahudi mahallelere saldırdılar. Olaylar bir isyan hareketi kazandı ve Manda yönetimi tarafından güçlükle bastırıldı. 1929 Ayaklanmasını 1933 Ayaklanması izledi. Bu ayaklanmaya 1919'da olduğu gibi sadece kentliler katıldı ve birkaç gün içerisinde sonlandırıldı. Manda yönetimi ve Yahudi göçüne karşı asıl önemli tepki, 1936'da patlak veren ve köyden kente tüm Filistin topraklarına yayılan büyük ayaklanmadır. Bu büyük ayaklanma bütün Filistin Arap nüfusunu seferber etmiş ve aralıksız üç yıl sürmüştür. 1929 ve 1933 ayaklanmalarına göre bilinç düzeyi daha yüksektir. Daha önceki ayaklanmalardan farklı olarak bu doğrudan İngilizleri ve Yahudi göçünü hedef almıştır. 1939 Ayaklanması Filistin direnme örgütleri ve liderlerince referans gösterilen bir olaydır. (Cengiz Çandar, *Direnen Filistin*, May Yayınları, İstanbul, 1976, s.28-29)

⁵⁹ Schwartz, *Religious Zionism*, 59.

⁶⁰ Ibid, 60

edilmesi sürecinin son döneminde toplumun moralini bozacak böylesi bir durumdan kaçınılması gerektiğini savunmuşlardır. Bar Ilan, Peel Komisyonu raporunun ardından İngiliz Manda rejimine karşı silahlı mücadeleyi yoğunlaştırma çağrısında bulunmuştur.⁶¹ Peel Komisyonu Raporu teklifi Rabbi Abraham Kook'un ölümünden kısa bir süre sonra gerçekleşmiştir. Taksim tartışmalarında takipçileri ve öğrencileri Rabbi Abraham Kook'un doktrinini kullanmışlardır. Rabbi Abraham Kook'a göre, Filistin toprağı, derin ilahi kuvvetlerle kaplıdır ve seçilmiş topraklar ilahi alanı aksettirmektedir. Rabbi Abraham Kook'un destekçilerinden Rabbi Jacob Harlap, dünyanın parçalarının ilahiliğin farklı unsurlarını sembolize ettiğini dile getirmiştir. Harlap'a göre Filistin toprağı, bağımsız bir varlık olup onun kutsallığı benzersizdir. Manevi Filistin toprakları hakkında ölümlüler karar veremez çünkü insanoğlunun iradesi ile bağlantılı değildir. Bu yüzden, Rabbi Harlap, vaat edilmiş topraklardan vazgeçmeyi büyük günah ve sapkınlık olarak nitelendirmiştir.⁶²

David Ben Gurion ve Chaim Weizmann gibi liderler sıcak bakmasına rağmen Dini Siyonistlerle bazı Seküler Siyonistlerin muhalefeti nedeniyle Yahudiler Peel Komisyonu'nun teklifini reddettiler. Araplar ise Yahudilere herhangi bir yerin bırakılmayacağını söyleyerek planı kabul etmediler. Peel Komisyonunun raporu açıklamasından yaklaşık 6 ay sonra Mart 1938'de Almanya Avusturya'yı ilhak etti. Hitler'in Çekoslovakya'yı da ilhak edeceklerine dair söylemlerine rağmen Avrupa devletleri karşı bir girişimde bulunmadılar. Bu durum Hitler'i cesaretlendirdi ve Eylül 1939'da Polonya'ya saldırmasıyla İkinci Dünya Savaşı patlak verdi. Savaştan önceki son (Yirmi birinci) Siyonist Kongresi harbin başlamasından birkaç gün önce Cenevre'de toplanmış, Kongre'de Londra hükümetinin Peel Komisyonu ve Yahudi göçlerin sınırlandırılması çağrısı ele alınmıştır. Ancak Savaş arifesinde toplanan bu Kongre'den bir karar çıkmamıştır.⁶³

Sonuç

Siyonizm fikrinin temelleri Yahudilikteki kutsal toprak anlayışına dayanmaktadır. Kutsal toprak ve onun merkezinde mabet olmadan Yahudilik tam olarak yaşanamaz. Bu bağlamda, Siyonizm ile özdeşleşen Theodor Herzl'in örgütsel girişimi ve Siyonizm öncesi olarak belirtilen dönemde Baron Hirsch, Baron Rothschild ve Siyon Aşıkları örgütünün faaliyetlerinden yıllar önce Rabbi Kalischer ve Rabbi Alkalai, kutsal topraklara dönüş için çağrıda ve girişimde bulunmuşlardı. Bunu yaparken binlerce yıldır yerleşmiş olan "*Mesih gelmeden ve onun öncülüğü olmadan kutsal topraklara toptan göç edilmez*" geleneksel bir kurala karşı yeni dini söylemler ve referanslar sunmuşlardır.

⁶¹ Medoff and Waxman, *A to Z of Zionism*, 142.

⁶² Schwartz, *Religious Zionism*, 58.

⁶³ Schwartz, *Faith at the Crossroad*, s.8

Kutsal topraklara dönüş yapılarak mesihin gelişi hızlandırılacak, kutsal toprakta yaşama ve orayı işleme mitzvaları yerine getirilmiş olacak ve mabedin olmayışından dolayı pasif haldeki mitzvalar tekrar yapılabilir hale gelecekti. Bu fikre Dini Siyonizm, fikri destekleyen kişilere ise Dini Siyonistler denilmiştir. Rabbi Alkalai ve Rabbi Kalischer Dini Siyonizm'in öncüsü olarak kabul edilmektedir.

Dini Siyonistler Siyonizm'in ilk örgütlendiği yıllardan itibaren sadece Uganda Planı'nın tartişıldığı yıllar hariç her zaman Filistin'in Yahudi yurdu olması konusunu desteklemişlerdir. Uganda Planı'nda gösterdikleri Filistin konusundaki tavizkar tutumundan yaklaşık 10 yıl kendilerini toparlayamadılar, hatta bölünmeye gittiler. Bu g kaybını lemek ve rakiplerini yakalayabilmek için Uganda Planından nceki Filistin topraklarına yerleşim ve orada devlet kurma söylemlerini daha da sertleştirmişlerdir. Hatta Dini Siyonistler, zaman zaman Ben Gurion ve Chaim Weizmann gibi karizmatik Siyonist liderlerin bile desteklediği İngiliz Manda Yönetimi'nin Filistin'i taksim planlarını hep reddetmişlerdir. İngiliz Manda Yönetimine ve Araplara karşı yürütülen silahlı eylemlerin daha da artırılması ve İngilizleri protesto etme çağırısında bulunuyorlardı. Artık Filistin'in bir Yahudi devleti olmaya başladığı düşüncesi hâkimdi ve mesih söylemlerini daha da sıklaştırdılar. Dini Siyonistler böyle davranarak dindar Yahudiler arasında daha çok destekçi buluyorlar, bu durum Dünya Siyonist rgt ve onun alt kuruluşları nezdinde ellerini güçlendiriyordu. Başka bir ifadeyle mesih, kutsal toprak ve Yahudi devletine istinat eden söylem sayesinde politik güç elde etmeyi öğrenmişlerdi.

Dini Siyonistler, İkinci Dünya Savaşından sonra İsrail Devleti'nin kuruluşuna giden süreçte tutumlarını daha da sertleştireceklerdir. Devlet'in kuruluşunun ilanında Dini Siyonistler de temsil edileceklerdi. İsrail'in Araplarla giriştiği savaşların öncesinde ve sonrasında rastlanılan "Büyük İsrail" fikri Dini Siyonistlerce "kutsal toprak" temelinde ortaya atılmıştır. Kutsal toprak temelinde dayanan "Büyük İsrail" fikrinin, muhteviyatının derinliğinden dolayı münhasır bir çalışma konusu olması gerektiği düşüncesindeyiz.

Kaynakça

Adam, Baki. "Yahudilik [Judaism]." *Dinler Tarihi El Kitabı* [Hand Manual of the History of Religions], haz. Baki Adam. Ankara: Grafiker, 2015.

Alroey, Gur. *Zionism without Zion: The Jewish Territorial Organization and Its Conflict with the Zionist Organization*. Michigan: Wayne State University Press, 2016.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yzyıl Siyasi Tarihi* [Political History of the 21th Century]. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 1992.

Avneri, Yosi. *Rabbi Kook's Vision: Timely or Premature?* New York: Jewish Action, 2004.

Besalel, Yusuf. *Yahudilik Ansiklopedisi* [Encyclopedia of Judaism], 2 vols. İstanbul: Gözlem, 2001.

Eisenberg, Ronald L. *The Streets of Jerusalem: Who, What, Why*. Tel Aviv: Devora Publishing, 2006.

Elkins, Dov Peretz. *Shepherd of Jerusalem: A Biography of Rabbi Abraham Isaac Kook*. Indiana: Author House, 2005.

Engin, Vahdet. *Pazarlık* [Negotiation]. İstanbul: Yeditepe, 2015.

Firestone, Reuven. *Holy War in Judaism*. New York: Oxford University Press, 2012.

Ghanem, As'ad. *Ethnic Politics in Israel: The Margins and the Ashkenazi Centre*. New York: Routledge, 2010.

Kaplan, Lawrence J. *Rabbi Abraham Isaac Kook and Jewish Spirituality*. New York: New York University Press, 1995.

Kutluay, Yaşar. *Siyonizm ve Türkiye* [Zionism and Turkey]. Ankara: Akçağ, 1973.

Laqueur, Walter. *A History of Zionism: From the French Revolution to the Establishment of the State of Israel*. New York: Schocken Books, 2009.

Medoff, Rafael, Chaim I. Waxman. *The A to Z of Zionism*. Maryland: Scarecrow Press, 2009.

Öke, Mim Kemal. *Siyonizm ve Filistin Sorunu* [Zionism and the Palestinian Question]. İstanbul: Kırmızı Kedi, 2012.

Pasachoff, Naomi E. *A Concise History of the Jewish People*. Maryland: Rowman & Littlefield, 2005.

Penslar, Derek. *Zionism and Technocracy*. Indiana: Indiana University Press, 1991.

Ravitzky, Aviezer. *Messianism, Zionism, and Jewish Religious Radicalism*, trans. Michael Swirsky and Jonathan Chipman. Chicago: University of Chicago Press, 1996.

Rovner, Adam. *In the Shadow of Zion*. New York: New York University Press, 2014.

Schama, Simon, *İki Rothschild: İsrail Devleti'nin Kuruluşu* [Two Rothschilds and the Land of Israel], çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak. İstanbul: Alfa Tarih, 2016.

Scharfstein, Sol. *Understanding Israel*. Jersey City: Ktav Publishing House, 1994.

Schmidt, Gilya Gerda. *The Art and Artists of the Fifth Zionist Congress, 1901: Heralds of a New Age*, New York: Scyracuse University Press, 2003.

Schwartz, Dov. *Faith at the Crossroads*. Leiden: Brill, 2002.

Schwartz, Dov. *Religious Zionism*. Boston: Academic Studies Press, 2009.

Shindler, Colin. *A History of Modern Israel*. New York: Cambridge University Press, 2013.

Solomon, Norman. "Zionism and Religion: the Transformation of an Idea." In *The Annals of Rabbinic Judaism: Ancient, Medieval, and Modern*, vol. 3, eds. Alan Jeffery Avery Peck, William Scott Green, and Jacob Neusner. Leiden: BRILL, 2000.

Sonuç, Yusuf Süha. "Kibbutzun İsrail Siyasetine Etkisine Kısa Bir Bakış" [A Brief Overview of the Kibbutz's Effects on Israeli Politics]. *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi* 1, no. 1 (2017): 128-148.

Yılmaz, Türel. *Uluslararası Politika'da Ortadoğu* [Middle East in International Politics]. Ankara: Barış, 2009.